

شناسایی شاخصه‌های توسعه گردشگری روستایی با نگاهی به گردشگری فرهنگی (مورد مطالعه روستای حیدرآباد، استان ایلام)

محمد باقر آرایش*^۱ محمد صادق صبوری^۲

۱. استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام

۲. گروه ترویج و آموزش کشاورزی واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی شاخصه‌های توسعه گردشگری روستایی در حوزه فرهنگی در روستای حیدرآباد از توابع شهرستان ایلام بوده است. این پژوهش به لحاظ هدف از نوع کاربردی، به لحاظ ماهیت، کمی و از لحاظ شیوه جمع‌آوری اطلاعات از نوع تحقیقات پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش شامل سه گروه کارشناسان، خانوارهای ساکن در روستا و گردشگران بود که نمونه‌های آماری گروه کارشناسان و خانوارهای ساکن در روستا به صورت سرشماری و نمونه‌های آماری جامعه گردشگران به شیوه نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. در مجموع ۲۵۰ نفر به عنوان نمونه آماری پژوهش مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار اصلی گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته‌ای است که مبنای طراحی آن بررسی منابع داخلی و خارجی، اهداف و سئوالات پژوهش بوده است. روایی ابزار پژوهش توسط پانل صاحب‌نظران ترویج و توسعه روستایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام و نیز خبرگان گردشگری روستایی استان ایلام بررسی و مورد تأیید قرار گرفت و جهت سنجش پایایی از ضریب آلفای کرونباخ (۰/۹۶) استفاده گردید. جهت شناسایی مؤلفه‌های توسعه گردشگری از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. نتایج به‌دست آمده از تحلیل عاملی نشان داد که در حوزه فرهنگی، سازوکارهای تبلیغاتی با درصد واریانس ۲۱/۹۳ به عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه گردشگری روستای حیدرآباد شناسایی شده‌اند.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، گردشگری روستایی، کشاورزی، توسعه روستایی

مقدمه

گردشگری به عنوان فعالیتی که در دنیای امروزی توان اثرگذاری بفرایند توسعه متوازن را در همه دنیا به نمایش گذاشته، مورد توجه طیف وسیعی از سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام‌های سیاسی و مدیران اجرایی در کشورهای مختلف است. بر اساس برآوردهای سازمان جهانی گردشگری، پیش‌بینی می‌شود که تعداد گردشگران در سال ۲۰۲۰ به حدود یک میلیارد و ۶۰۰ میلیون نفر افزایش یابد. انتظار می‌رود که در سال ۲۰۲۰ درآمدهای گردشگری به حدود یک هزار میلیارد و ۵۹۰ میلیون دلار برسد (اسماعیل زاده، ۱۳۹۳). در سالیان اخیر نوعی گرایش به سمت نواحی روستایی و جاذبه‌های خاص آن در سطح جهان پدیدار گشته است که کشورمان نیز از این قاعده مستثنی نبوده است. به نظر می‌رسد که اقبال عمومی نسبت به توریسم روستایی را باید در نقش آن در افزایش درآمد روستاییان، کاهش میزان مهاجرت‌های روستایی به شهرها، به روز نمودن اطلاعات روستائیان از طریق تماس با گردشگران، جستجو نمود (ادیب، ۱۳۸۸). صنعت گردشگری، امروزه به قدری در توسعه اقتصادی - اجتماعی کشورها اهمیت دارد که اقتصاددانان آن را صادرات نامرئی نام نهاده‌اند (رضوانی، ۱۳۸۴). گردشگری روستایی در جوامع سنتی نظیر ایران که دارای مراکز روستایی فراوان و متنوع است، می‌تواند پشتوانه اقتصاد منطقه‌ای باشد. از نظر توان‌های محیطی گردشگری، ایران سرزمینی چهارفصل و با تمدنی چندهزارساله و با بیش از ۶۵ هزار روستا از جاذبه‌های متنوع و منحصر به فرد تاریخی، مذهبی، فرهنگی و طبیعی برخوردار است (افتخاری، ۱۳۸۵). به همین دلیل کشور ایران از نظر منابع طبیعی در ردیف ۱۰ کشور برتر دنیا قرار گرفته است که می‌تواند از اثرات حاصل از گردشگری در کاهش بیکاری و درآمد اقتصادی بهره مند شود. اما با وجود آمارهای موجود، ایران از این فرصت بهره کافی را نبرده است (ابوالحسنی نژاد، ۱۳۸۲).

گردشگری روستایی می‌تواند به فعالیت‌ها و خدماتی که به وسیله کشاورزان، مردم و دولت‌ها برای تفریح، استراحت و جذب گردشگران صورت می‌گیرد و نیز فعالیت‌هایی که به وسیله گردشگران در نواحی روستایی انجام می‌گیرد، گفته می‌شود. اما نکته اینجاست که گردشگری روستایی، تنها شامل گردشگری کشاورزی نمی‌گردد، بلکه کلیه فعالیت‌هایی را که گردشگران در مناطق روستایی انجام می‌دهند، در برمی‌گیرد. از این رو می‌توان گفت که گردشگران روستایی با انگیزه‌های متفاوت از قبیل بی‌نظیر بودن اکولوژیک، دستیابی به فرصت‌های ماجراجویی ویژه، دیدن جاذبه‌های فرهنگی یا کیفیت فضا و محیط نواحی روستایی از آن بازدید می‌کنند، در بسیاری از فعالیت‌ها شرکت می‌کنند و به همین جهت انواع خاصی از گردشگری در نواحی روستایی دیده می‌شود که به شخص مسافر، ویژگی‌های مقصد و انگیزه از مسافرت بستگی دارد (بریدن‌هان، ۲۰۰۴).

در مقیاس منطقه‌ای نیز استان ایلام جزء استان‌های برتر کشور از نظر توان گردشگری است، اما هیچگاه نتوانسته است که جایگاه واقعی خود را در سطح منطقه‌ای و ملی بدست آورد. در همین راستا، روستای

حیدرآباد از توابع شهرستان ایلام با تنوع منحصر به فرد و جاذبه‌های خاص کشاورزی، طبیعی و فرهنگی فراوانی که دارد می‌تواند یک مقصد ایده‌آل برای اقامت گردشگران باشد. این روستا به لحاظ توریستی به عنوان قطب گردشگری و دارای رتبه اول در سطح استان ایلام شناخته شده است.

در این پژوهش سعی شده است که وضعیت گردشگری روستای حیدرآباد از توابع شهرستان ایلام مورد مطالعه قرار گیرد. لذا تمرکز اصلی تحقیق حاضر متمرکز بر شناساندن سازو کارهای توسعه گردشگری روستایی در این روستا می‌باشد. بنابراین سؤال اصلی تحقیق حاضر این است که مهم‌ترین عوامل و مؤلفه‌های توسعه گردشگری روستایی از بعد فرهنگی در روستای حیدرآباد کدامند؟

لذا هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی مؤلفه‌های توسعه گردشگری روستایی در حوزه طبیعی روستای حیدرآباد در سال ۱۳۹۴-۱۳۹۳ می‌باشد. تحقیقات فراوانی در زمینه گردشگری روستایی به صورت عام در داخل و خارج کشور صورت گرفته است. تولایی و شاهدی (۱۳۸۷) به ارزیابی آثار دموگرافیک و فرهنگی گردشگری در سرعین اردبیل پرداخته و بیان نموده‌اند که توسعه گردشگری در سرعین به رنگ باختگی برخی ویژگی‌های فرهنگ بومی در حوزه زبان بومی، پوشش، آداب و رسوم سنتی و به موازات آن ارتقای نحوه آداب و اصول معاشرت، بالا رفتن سطح آگاهی‌های اجتماعی و افزایش روحیه احترام به دیگران منجر شده است. ضرابی و اسلامی (۱۳۸۹)، ضمن سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست-محیطی توسعه گردشگری در شهرستان مشکین شهر، نتیجه گرفته‌اند که توسعه گردشگری در این شهرستان آثار نامطلوبی را در رابطه با محیط زیست، توسعه اقتصادی و اجتماعی در پی داشته است. رضایی و دیگران (۱۳۹۰) به بررسی پیامدهای منفی توسعه گردشگری در روستای گازرخان قزوین پرداخته‌اند. مطابق نتایج این مطالعه، توسعه گردشگری در روستای گازرخان در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی موجب گسترش الگوهای فرهنگی گردشگران در رابطه با نوع پوشش، گویش محلی و غیره و در نتیجه کمرنگ شدن برخی جاذبه‌های فرهنگی در سطح منطقه شده است.

رضایی و دیگران (۱۳۹۱)، اثرهای منفی توسعه گردشگری در روستای ایبانه را ارزیابی کرده و این اثرها را در چهار بعد اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی-اکولوژیک، فیزیکی-بهداشتی و زیست-محیطی دانسته‌اند. از جمله اثرهای منفی اجتماعی-فرهنگی، تغییرات منفی در فعالیت‌های سنتی و هنری روستاییان به منظور متناسب ساختن آنها برای گردشگران، کاهش تدریجی استفاده از گویش محلی، تأثیر رفتار و شیوه گردشگران بر رفتار و شیوه زندگی روستاییان، افزایش تمایل روستاییان به استفاده از کالاهای تجملاتی و تزیینی، افزایش تضادها و اختلافات محلی بین افراد بومی، ارزیابی شده‌اند.

نتایج مطالعه (باویا، ۲۰۰۲) پیرامون تأثیرات فرهنگی-اجتماعی گردشگری در دلتای آکاوانگو در بوتسوانا، بیانگر دو سویه بودن این تأثیرات در آداب و رسوم محلی و هنجارهای فرهنگی سنتی این ناحیه

بوده است. بایارد^۱ و دیگران (2009)، به مقایسه نگرش ذینفعان مختلف نسبت به پیامدهای گردشگری در مناطق روستایی شمال غرب کالیفرنیا پرداخته، نشان دادند که مهمترین پیامدهای منفی گردشگری شامل از بین رفتن سبک معماری سنتی بر اثر توسعه خانه سازی مدرن و گسترش تسهیلات گردشگری، آسیب به ابنیه و آثار تاریخی منطقه و افزایش جرم و بزهکاری در روستاها بوده است.

احمد (2010)، در بررسی درک اثرهای اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و محیطی توسعه توریسم از سوی ساکنان بازار کاکس در بنگلادش، از سویی موافقت گسترده پاسخگویان با مزایای اقتصادی و اجتماعی توریسم و از سوی دیگر، تأثیرات منفی اجتماعی و فرهنگی آن در قالب افزایش جرم و اختلافات اجتماعی در منطقه را خاطر نشان ساخته است.

اقبالی و دیگران (۲۰۱۱)، در بررسی ابعاد تأثیرگذاری گردشگری روستایی در استان سمنان، موارد منفی متعددی، چون: بالا بودن میزان ریسک فعالیتهای گردشگری، افزایش هزینه‌ها، ایجاد تغییر در فرهنگ بومی، فشار بیش از حد بر منابع و امکانات محلی و تخریب آنها، ایجاد آلودگیهای زیست-محیطی و فرسایش خاک را بر می‌شمارند. سنگلا^۲ (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای که به بررسی اثرهای فرهنگی-اجتماعی گردشگری در شهر جاپور هند پرداخته، اثرهای متعدد مثبت و منفی آن را از دید مردم متذکر شده، دیدگاه آنان نسبت به آینده توسعه گردشگری در این شهر را خوشبینانه ارزیابی می‌نماید.

آبیار (۱۳۸۶) در تحقیق خود با عنوان معرفی جاذبه‌های گردشگری و تأثیر آن بر مشاغل صنایع دستی اصفهان مشخص نمود که بین جاذبه‌های جهانگردی، جذب جهانگرد و افزایش اشتغال در بخش صنایع دستی رابطه مستقیم و معنی داری وجود دارد. محمدی (۱۳۸۶) در تحقیق خویش بیان می‌دارد که گردشگری به عنوان فراورده جدید تغذیه ساز درآمد و راه علاج همه جوامع روستایی است که با مشکلات اقتصادی مواجه هستند. گردشگری روستایی می‌تواند سهمی در متنوع سازی اقتصادی و توسعه پایدار داشته باشد و با ایجاد اشتغال و درآمد موجب توسعه مناطق توسعه نیافته گردد و اگر چه مشاغل مربوط به این صنعت خیلی تخصصی و پردرآمد نیستند، منافع بسیاری را نصیب روستاییان می‌کند. شهیدی و همکاران (۱۳۸۸) در اثر خویش تحت عنوان بررسی تأثیر توریسم در برنامه‌ریزی نواحی روستایی به این نتیجه رسیده‌اند که برای بهره‌مندی نواحی روستایی از منابع و پتانسیل‌های طبیعی، می‌بایست در قالب چشم‌اندازی جامع و در رویکردی استراتژیک، به برنامه‌ریزی فرایند توسعه توریسم روستایی در ایران پرداخته شود. علاوه بر این ضروری به نظر می‌رسد که در فرایند توریسم روستایی، حفاظت و نگهداشت محیط زیست، استفاده بهینه و متعادل از منابع طبیعی و دارایی‌های روستایی مورد توجه باشد تا در قالب توسعه پایدار روستایی، ضمن پاسداشت حقوق آیندگان از مواهب طبیعی روستا، امکان بهبود کیفیت زندگی و معیشت پایدار روستائیان نیز تحقق یابد.

1-Byard et al, 2009

2- Singla, 2014

ادیب (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان رویکردی دوباره به گردشگری روستایی در توسعه پایدار روستایی به این نتیجه رسیده است که توریسم روستایی به فرایند بلند مدت است که نتیجه آن تأمین نیازمندی‌ها و رفاه و امکانات بیشتر برای روستائیان با در نظر گرفتن منابع و نیازمندی‌های نسل‌های آینده می‌باشد. بنابراین گسترش این صنعت از عمده اولویت‌های ساختی - کارکردی برنامه‌های توسعه روستایی در بسیاری از کشورهای جهان می‌باشد. ملکی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان اثرات گردشگری روستایی در توسعه روستایی بیان می‌دارد که توسعه صنعت گردشگری در مناطق روستایی می‌تواند سبب درآمدزایی و اشتغال زایی برای ساکنین آن باشد زیرا گردشگری، بخش‌های مختلف خدماتی را فعال می‌سازد. شمس‌الدینی (۱۳۸۹) در اثر خویش با عنوان گردشگری روستایی، راهکاری سازنده برای توسعه روستایی بیان می‌دارد که امروزه گردشگری به عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد جهانی سهم چشمگیری را در معاملات بین‌المللی ایفا کرده است. از این رو با توسعه فعالیت‌های گردشگری و شناساندن بخشی از جاذبه‌های جهانگردی ایران به خصوص در روستاها، می‌توان به بهبود و ارتقاء سطح این فضاها کمک شایانی نمود و برای بهسازی و بازسازی کالبد اقتصادی و اجتماعی آن‌ها گام‌های موثر برداشت و با توسعه گردشگری به اقتصاد ملی کشور کمک کرد.

مطالعه آلن و همکاران^۱ (۱۹۹۳) نشان داد که ویژگی‌های شخصی و درک اثرات منفی و مثبت گردشگری بر نگرش ساکنان نسبت به گردشگری تاثیر می‌گذارد و درک ساکنان از منافع شخصی گردشگری ارتباط مستقیمی با نگرش آنان نسبت به گردشگری دارد. لَنکفورد^۲ (۱۹۹۴) در مطالعه خود نشان داد که فعالان بخش تجاری - خدماتی نسبت به ساکنین مناطق روستایی و مسئولان ناحیه روستایی ایالات واشنگتن و اورگن، بیشترین حمایت را از توسعه گردشگری داشته‌اند و ساکنین این نواحی تا حدودی در خصوص توسعه تسهیلات گردشگری و رونق گردشگری تردید داشتند.

هالند و همکاران^۳ (۲۰۰۳) در مطالعه خویش، گردشگری روستایی را به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی معرفی کرده‌اند و راهبردهایی را برای احیای نواحی روستایی از طریق ایجاد فعالیت‌های مکمل و یا متحول ساختن این نواحی با توجه به منابع طبیعی و انسانی آنها ارائه کرده‌اند. آنان تنها راه احیاء مجدد این روستاها را ارائه برنامه‌ها و استراتژی‌های جزئی می‌دانند که بتوانند هم از منابع انسانی و طبیعی آنان بهره ببرند و هم بتوانند باعث ایجاد درآمد و افزایش رفاه زندگی ساکنان نواحی روستایی شوند. والتز و گوئل^۴ (۲۰۰۳) در مطالعه خود تحت عنوان قابلیت‌های گردشگری روستایی در روستای گالیپولی به این نتیجه رسیده‌اند که افزایش و بهبود اطلاعات و دانش درباره منابع طبیعی، حفاظت افراد محلی از گونه‌های گیاهی و حیات وحش بومی از آثار مثبت زیست محیطی گردشگری و از بین رفتن گونه‌های گیاهی و حیوانی،

1 - Allen et al, 1993

2 -Lankford, 1994

3 - Holland et al, 2003

4 -Volunteer & Gaul, 2003

گسترش سریع اپیدمی و بیماری‌ها، آسیب‌های مکانیکی بر گیاهان، آلودگی آب و کاهش شفافیت آن، فرسایش و فشرده شدن خاک از پیامدهای منفی آن است. وینگ و وان^۱ (۲۰۰۶) در مطالعه خویش بیان می‌کنند که متغیرهای سن، جنسیت، درآمد، تحصیلات، مدت سکونت در مکان گردشگری، ویژگیهای گردشگران، سطح آگاهی ساکنان از برنامه‌های توسعه گردشگری در منطقه و موقعیت کنونی برنامه توسعه گردشگری از جمله فاکتورهایی هستند که بر درک ساکنان از اثرات گردشگری موثرند که این اثرات می‌توانند در ارزیابی رضایت‌مندی و عدم رضایت از صنعت گردشگری مورد استفاده قرار گیرند. هلدر^۲ (۲۰۰۷) در اثر خویش تحت عنوان تنگناها و فرصت‌های توریسم روستایی اذعان می‌کند که اثرات گردشگری بر محیط زیست می‌تواند باعث بهبود موقعیت جسمی و ذهنی، کمک به ایجاد و حفظ پارک طبیعی، حفظ منابع طبیعی شود و افراد یاد خواهند گرفت که بهداشت محیط زیست را با سیستم فاضلاب مناسب، جاده‌ها، برق، ارتباطات تلگرافی توسعه دهنده، و چگونگی حفاظت از زیست بوم‌های طبیعی را فرا خواهند گرفت. دیبر و همکاران^۳ (۲۰۰۷) در مطالعات خود از وجود رابطه معنی‌دار بین ویژگی‌های فردی، وابستگی اقتصادی ساکنان به گردشگری و درک اثرات گردشگری با نگرش ساکنان نسبت به گردشگری گزارش نموده‌اند.

مبانی نظری:

اثرات بالقوه گردشگری روستایی:

توسعه گردشگری روستایی از جنبه‌های گوناگون بر زندگی جوامع محلی تأثیر دارد. به طور کلی محققان آثار توسعه گردشگری را در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی بیان کرده‌اند (حسینی و همکاران، ۱۳۸۹).

در یک نگرش دیگر، گردشگری روستایی به عنوان موتور محرکه توسعه روستایی معرفی شده و دلایلی به شرح زیر نیز برای آن ارائه شده است.

الف) همانند هر فعالیت صادراتی که سازماندهی شده و توسعه یافته، گردشگری نیز منبع شغل و درآمد به حساب می‌آید.

ب) گردشگری روستایی برخلاف سایر کالاها، خدمات و فراورده‌های کشاورزی مانند، غذا، تولیدات فعالیت ماهیگیری، پوشاک و نساجی، ساختمان سازی و کارهای عمومی، حمل و نقل و بیمه و غیره همانند مولدی برای تعداد زیادی از فعالیت‌های اقتصادی عمل می‌کند. هرگز نباید فراموش کرد که گردشگری روستایی زنجیره‌های از فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی را به وجود می‌آورد و صرفاً مرحله‌ای ساده از فعالیت‌های اقتصادی نیست.

1 - Wing & Wong

2 - Halder, 2007

3 - Dyer et al, 2007

ج) گردشگری روستایی، نواحی روستایی یا پدیده‌های طبیعی را که هیچ گونه ارزش اسنادی ندارند مورد بهره برداری قرار می‌دهد و با استخراج منابع یا صنایعی مانند نفت و معدن برابری می‌کند.

د) گردشگری روستایی تقاضا برای صنایع دستی، هنرهای سنتی و فعالیت‌هایی را که نیاز به نیروی کار بیشتری دارند بالا می‌برد. این فعالیت‌ها همان فعالیت‌هایی است که در محیط روستا مورد نظر است. به همان اندازه‌ای که گردشگری روستایی، گردشگرانی را خارج از فضای اقتصاد روستا جذب می‌کند، جریانهای برون زا، هزینه را به منطقه تزریق کرده و آثار ضریب تکاثری سنتی را نیز ترغیب می‌کند. ضمن اینکه در گردشگری روستایی از منابع روستایی استفاده شده، گردشگری حتی در سکونتگاه‌های روستایی که فاقد زمینهای زراعی‌اند و در نواحی کوهستانی قرار گرفته‌اند با بهره برداری از منابع فرهنگی و طبیعی می‌تواند به توسعه روستایی کمک نماید (شارپلی و همکاران^۱، ۱۹۹۷).

گردشگری روستایی و کارکرد اقتصادی آن:

گردشگری امتیازات اقتصادی قابل ملاحظه‌ای برای نواحی روستایی از طریق توسعه درآمدی و زیرساختی، ایجاد می‌نماید. گردشگری در سطح محلی می‌تواند برای صاحبان تجارت با سرمایه نسبتاً اندک، رشد اقتصادی ارگانیک ایجاد نماید و یک جایگزین بالقوه برای فعالیت‌های سنتی در روستا و کارگران محلی ارائه دهد (بدری و همکاران، ۱۳۸۸). همچنین گردشگری روستایی زمینه حضور تجارت‌های خرد را ممکن است به خاطر جمعیت اندک اجتماعات روستایی عملی نباشد، فراهم می‌آورد. گردشگری روستایی در کنار فعالیت‌های روستایی مانند کشاورزی، تأثیر مطلوبی داشته و موجب کسب درآمدهای جانبی قابل توجهی برای خانوارهای کشاورز می‌شود (هال^۲، ۲۰۰۵). در ادبیات توسعه پایدار گردشگری به ابعاد اقتصادی توجه ویژه شده است. به این ترتیب که موضوعات اصلی پایداری اقتصادی شامل منافع اقتصادی، متنوع سازی اقتصاد محلی، رشد اقتصادی کنترل شده، بهبود روابط محلی و منطقه‌ای و توزیع عادلانه منافع اقتصادی در اقتصاد محلی می‌باشد (توسن^۳، ۲۰۰۲). اگر چه به طور کلی اثرات مثبت گردشگری مورد تأیید است، ولی بسیاری از محققین معتقدند که گردشگری معمولاً اثرات منفی اقتصادی جامعه میزبان مانند، افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب زمین، افزایش هزینه زندگی، برگشت کم سرمایه، فصلی بودن فرصت‌های شغلی، جابه‌جایی در اشتغال افراد بومی و منسوخ شدن برخی فعالیت‌های مرسوم مانند کشاورزی و ماهی‌گیری در نواحی روستایی را نیز موجب می‌شود (ویوور و لاتون^۴، ۲۰۰۱).

1 - Sharply et al, 1997

2 - Hall, 2005

3 - Tosun, 2002

4 - Weaver and Lawton, 2001

آثار فرهنگی گردشگری روستایی:

با توجه به اینکه این نوع گردشگری بیشتر با فرهنگ مردم و شناخت آنان سروکار دارد، لذا اثرات بالقوه فراوانی بر فرهنگ و سبک زندگی مردم بر جای می‌گذارد که از آثار مثبت آن می‌توان به حفاظت و نگهداری از هنر، صنایع دستی، رقص‌ها و آداب و سنن مردم، ترمیم و احیاء آثار فرهنگی و باستانی اشاره نمود. این نوع گردشگری همچنین می‌تواند دارای آثار زیانبار از جمله حرکت فرهنگ و ارزش‌های خارجیان به سمت جوامع محلی، تجاری سازی صنایع دستی و تولیدات بومی شود (حسینی و همکاران، ۱۳۸۹).

گردشگری روستایی ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی

در طول چندین سال گذشته، مفهوم گردشگری پایدار تا حدی پیشرفت کرده و جا افتاده است که بتواند پاسخگوی تهدیدات گردشگری نابسامان باشد. گردشگری پایدار، گردشگری را در غالب مرزها بررسی کرده و رابطه مثلث‌وار میان جامعه میزبان و سرزمین آن از یک سو، جامعه میهمان یعنی گردشگران از سوی دیگر و صنعت گردشگری برقرار کرده است. در گذشته صنعت گردشگری در این رابطه مثلث‌وار حرف اول را می‌زد. گردشگری روستایی با هدف تعدیل فشار و بحران موجود بین سه ضلع مثلث به وجود آمده است تا در طولانی مدت موازنه را برقرار سازد. هدف این بخش از گردشگری به حداقل رساندن آسیب‌های فرهنگی و محیطی، فراهم ساختن رضایت بازدیدکنندگان و در درازمدت فراهم کردن مقدمات رشد اقتصادی ناحیه است. این راه به دست آوردن تعادل و موازنه بین رشد نهایی گردشگری و نیازهای حفاظت و نگهداری منابع طبیعی است (لین، ۱۹۹۴). گردشگری روستایی می‌تواند سهمی در متنوع سازی اقتصادی و توسعه پایدار داشته باشد و با ایجاد اشتغال و درآمد موجب توسعه مناطق توسعه نیافته گردد. اگرچه مشاغل مربوط به این صنعت خیلی تخصصی و پر درآمد نیستند، منافع بسیاری را نصیب روستاییان می‌کنند. گردشگران برای اقامت، خرید کالاهای محلی و خدمات پول پرداخت می‌کنند. این پولها در فعالیتهای محلی جریان می‌یابد و موجب تحرک روستاییان در برآوردن نیازهای بازدیدکنندگان می‌شود (گریگوری، ۱۹۹۲)^۲. گردشگری روستایی با ایجاد اشتغال، افزایش سطوح درآمد، متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی، افزایش سطح آگاهی‌های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان به حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی کمک کرده و با جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه و بهینه‌سازی بهره‌برداری از زمین به توسعه روستایی پایدار کمک می‌کند. توسعه پایدار ابعاد مختلفی دارد. یکی از آنها به اقتصاد مربوط می‌شود که در آن توسعه از چرخه محلی به سمت چرخه بین‌المللی حرکت می‌کند. گردشگری روستایی پایدار به فرصت‌های درآمدی خوبی برای اجتماعات محلی منجر می‌شود. دومین بعد به اکولوژی مربوط می‌شود که روش آن

1- Lane, 1994

2 -Gregory, 1992

حرکت از تخریب به سوی حفاظت است. توسعه پایدار به معنای محدود کردن مصرف منابع فرهنگی و طبیعی و به حداقل رساندن آسیب به آنها و در صورت لزوم سود حاصل از توسعه ترجیحاً صرف بهبود محیط زیست و منابع فرسوده شود. بعد سوم به ارزشهای فرهنگی و اجتماعی مربوط می‌شود که به حفظ یا تغییر وضع موجود منجر می‌شود (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱).

آثار اجتماعی گردشگری روستایی:

از جمله مزایای گردشگری روستایی می‌توان به استقلال زنان در جامعه، جداسدن از نقش‌های سنتی، کدرنیزه شدن جامعه، افزایش شناخت مردم از حقوق خود و غیره اشاره نمود. از آثار منفی آن می‌توان به آزار و اذیت جوامع محلی به خاطر اثر تخریبی گردشگری، گسترش مشکلات اخلاقی، افزایش مشکلات سلامت، اثرات منفی بر خانواده و زندگی مردم و ساختار جمعیتی نامتوازن اشاره نمود (مشیری، ۱۳۹۰).

تئوری ذی نفعان:

این تئوری در سال ۱۹۳۰ در شرکت جنرال الکتریک مطرح شد که چهار گروه مشتریان، کارکنان، عموم مردم و سهامداران را به عنوان ذی نفعات اصلی شناسایی کردند. ذی نفعان افراد و گروه‌هایی هستند که برای رسیدن به بخشی از اهداف و یا نیازهای خود به سازمان وابسته‌اند و سازمان نیز به نوبه خود به آنان وابسته است (باربی^۱، ۲۰۰۳).

از اواخر دهه ۱۹۸۰ مفهوم ذی نفع به طور گسترده وارد ادبیات گردشگری و حوزه کسب و کار گردید. و مشارکت ذی نفعان در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری و مدیریت آن، بسیار مورد بحث قرار گرفته است. این تئوری بینش و شناخت سودمندی در ارتباط با درک و اداره ذی نفعان گردشگری روستایی را ارائه می‌کند. ذی نفعان کلیدی در توسعه گردشگری روستایی شامل چهار گروه بزرگ هستند (حسینی و همکاران، ۱۳۸۹):

- دولت در قالب سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی
- صاحبان کسب و کارها نظیر هتل‌ها، غذاخوری‌ها و صنایع تولیدی محلی
- جوامع محلی در قالب گروه‌های محلی و قومی
- گردشگران.

قابلیت‌ها و ظرفیت‌های گردشگری روستایی ایران:

توسعه صنعت گردشگری به خصوص گردشگری روستایی در ایران، ضمن ایجاد اشتغال برای گروه‌های مختلف، رونق صنایع دستی روستا، حمل و نقل روستایی، می‌تواند منبع قابل توجه جهت کسب درآمدهای ارزی و عاملی بازدارنده مقابل خروج ارز باشد. همچنین گردشگری می‌تواند نقش عمده‌ای در توانمندسازی

مردم محلی و تنوع بخشی به رشد اقتصادی و ایجاد فرصت‌های اشتغال برای مردم روستاها در ارتباط با سایر بخش‌های اقتصادی ایفا نماید (شریف زاده و همکاران، ۱۳۸۷). در چهار گوشه کشور ایران می‌توان به نقاط روشن و برجسته جهت تسریع در فرایند گردشگری روستایی اشاره نمود. وجود اکوتوریسم منحصر بفرد جهت جذب گردشگر، وجود منابع طبیعی و معدنی، وجود مراتع غنی و دامداری، وجود پهنه‌های زیستی متنوع گیاهی و جانوری، وجود تولیدات کشاورزی، امکانات بالفعل و بالقوه گردشگری برای جذب انواع گردشگری، به‌کارگیری نیروهای جوان و نوجوان روستایی جهت راهنمایی گردشگران، وجود ارتباطات مناسب شهری و روستایی، آگاه بودن روستائیان به توانایی‌های روستا برای جذب گردشگران، افزایش سطح آگاهی و آموزش جهت جذب گردشگری، افزایش ارتباطات اجتماعی و حس همکاری بین افراد محلی مهم‌ترین مصادیق قابلیت‌های گردشگری روستایی در ایران به شمار می‌روند (مشیری و همکاران، ۱۳۹۰). اما از سویی دیگر پرداختن به گردشگری طبیعی / روستایی، گردشگری فرهنگی، گردشگری دهکده‌ای (اقامت در دهکده‌های روستایی و شرکت در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و برخورداری گردشگران از امکان تجربه زندگی در دهکده‌های روستایی)، گردشگری کشاورزی (فراهم نمودن امکان مشارکت گردشگران در فعالیت‌های سنتی کشاورزی روستایی)، گردشگری مزرعه (فراهم کردن اقامتگاه و سکونتگاه‌هایی برای گردشگران در مزارع روستایی)، گردشگری سبز (رویکردی مناسب برای توسعه ارتباط همزیستی بین محیط زیست طبیعی و اجتماعی) از مهم‌ترین ظرفیت‌های توسعه گردشگری روستایی در ایران به شمار می‌روند (پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۱).

مواد و روش‌ها و محدوده مورد مطالعه:

روش‌شناسی تحقیق:

این پژوهش به لحاظ ماهیت، کمی و از نظر هدف، کاربردی است زیرا در پی توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص (توسعه گردشگری روستایی) انجام می‌گیرد و نتایج حاصل از آن در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌ها قابل استفاده است. از جنبه جمع‌آوری اطلاعات از نوع تحقیقات توصیفی است که به منظور توضیح عینی و دقیق وقایع و خصوصیات جامعه مورد نظر صورت می‌گیرد. از میان تحقیقات توصیفی نیز این پژوهش به روش پیمایشی انجام شده است. در نهایت این تحقیق بر اساس میزان نظارت و درجه کنترل از نوع تحقیق میدانی است.

جامعه آماری این مطالعه شامل سه گروه مسئولان دستگاه‌ها و نهادهای مربوط به گردشگری روستایی به تعداد ۴۰ نفر از جمله جهاد کشاورزی شهرستان ایلام، اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، اداره تعاون روستایی، اداره منابع طبیعی شهرستان ایلام، اداره محیط زیست شهرستان و نیز خانوارهای ساکن در روستای حیدرآباد به تعداد ۱۱۰ خانوار و گردشگران بوده‌اند. در این پژوهش در مورد دو جامعه آماری

مسئولان دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط و نیز خانواده‌های ساکن روستا، به روش سرشماری کلیه افراد مورد مطالعه قرار گرفتند. برای تعیین حجم نمونه گردشگران، تعداد ۱۰۰ نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس مورد مطالعه قرار گرفتند. به این معنا که در بازه زمانی ۵ تا ۱۳ فروردین ماه ۹۳ تعداد ۱۰۰ نفر از گردشگرانی که دارای ویژگی‌های لازم برای مطالعه بودند، انتخاب شدند. جدول (۱) حجم نمونه مورد مطالعه را به تفکیک پاسخگویان نشان می‌دهد.

جدول ۱. حجم نمونه مورد مطالعه به تفکیک پاسخگویان

پاسخگویان	تعداد	روش انتخاب
کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط	۴۰ نفر	سرشماری
خانوارهای ساکن روستای حیدرآباد	۱۱۰ نفر	سرشماری
گردشگران	۱۰۰ نفر	نمونه‌گیری در دسترس

مأخذ: (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳)

ابزار مورد استفاده در این تحقیق جهت گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته بوده است که از دو بخش اصلی (ویژگی‌های فردی پاسخگویان و مؤلفه‌های توسعه گردشگری روستایی در بعد فرهنگی تشکیل شده است). در این پرسشنامه از پاسخگویان خواسته شده است که دیدگاه خویش را در مورد هر یک از گویه‌ها با امتیاز از ۰ تا ۱۰ مشخص نمایند. در این مطالعه با توجه به ماهیت و اهداف تحقیق اعتبار محتوایی پرسشنامه بررسی شد. به این صورت که پرسشنامه مقدماتی در اختیار پانلی شامل اساتید دانشگاه‌های ایلام و دانشگاه آزاد اسلامی و خبرگان مسائل گردشگری قرار گرفت و بر حسب نظرات آنان اصلاحات لازم انجام گردید. همچنین جهت سنجش پایایی ابزار تحقیق از آلفای کرونباخ استفاده شد. که مقدار آلفا برای بخش‌های مختلف به طور میانگین مقدار ۰.۹۶٪ محاسبه گردید که مبین پایایی قابل قبول ابزار تحقیق بوده است.

ویژگی‌های محدوده مورد مطالعه:

شهرستان ایلام با مساحت ۲۱۶۵ کیلومتر مربع از شهرستانهای استان ایلام است. مرکز این شهرستان شهر ایلام می‌باشد که مرکز استان نیز هست این شهرستان در شمال غربی استان قرار گرفته و با شهرستان‌های ایوان، سیروان و چرداول، دره‌شهر و نیز مهران همسایه است. شهرستان ایلام از غرب به کشور عراق محدود می‌شود. بنابر سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت این شهرستان ۲۱۳۵۷۹ نفر می‌باشد. این شهرستان بر پایه آخرین تقسیمات کشوری دارای سه بخش (چوار، مرکزی و سیوان) و دو شهر ایلام و چوار و ۶ دهستان (ارکوازی- بولی- ده پائین- میش خاص- علیشروان- کشوری) که روستای هدف یعنی

حیدرآباد در دل دهستان میش خاص و در ناحیه جنوب غرب شهرستان ایلام قرار گرفته است. روستای حیدرآباد از ۳۰ کیلومتری شهر ایلام شروع شده و تا ارتفاعات طولاب در نزدیکی روستا امتداد دارد. آمیختگی جنگل و باغ‌های میوه، به خصوص درختان گردو، همراه با چشمه‌ها و رودهای خروشان، چشم‌اندازی زیبا به این دره بیلاقی بخشیده است. این دره هم از نظر جذب گردشگر و هم از نظر تولید محصولات باغی، از جمله منابع درآمدزا و مهم استان و روستاییان به شمار می‌آید. بافت این روستا نکات جالب توجهی دارد، چون در این روستا کوچه‌بندی شده و هر کوچه یک اسم دارد و موزاییک شدن کوه‌ها و تمیزی روستا نشان می‌دهد طرح هادی تا حدود زیادی در روستا اجرا شده است. در این روستا، ایستگاه مطبوعاتی، سطل زباله‌های مخصوص، سرویس بهداشتی، آب سرد کن و... وجود دارد و این روستا از جمله مناطق استان ایلام است که مردم در توسعه و اجرای طرح‌های مختلف آن مشارکت فعال دارند و هر ساله در دهه سوم خرداد، جشن برداشت زردآلود در این روستا برگزار می‌شود. در این جشن بهترین محصول و باغدار نمونه معرفی می‌شود. روستای کوهستانی حیدرآباد ۱۴۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد و اقلیم آن معتدل و کوهستانی است و در فصول بهار و تابستان و اوائل پاییز، هوایی معتدل و در زمستان هوایی سرد دارد. روستای حیدرآباد با داشتن طبیعت زیبا و ظرفیت‌های بالقوه طبیعی فراوان به عنوان یکی از قطب‌های اصلی گردشگری به شمار می‌رود. همچنین منطقه مورد مطالعه دارای جاذبه‌های طبیعی همچون چشمه‌ها، باغات میوه، زمین‌های کشاورزی مستعد، تپه و دشت‌های سرسبز، اردوگاه تفریحی، گیاهان دارویی، بافت معماری سنتی و ... می‌باشد.

نگاره ۱. موقعیت شهرستان ایلام در سطح استان ایلام

منبع: کرمی، ۱۳۹۲

نگاره ۲. موقعیت شهرستان ایلام به تفکیک دهستان

منبع: سایت سازمان نقشه برداری، ۱۳۹۲

یافته‌های تحقیق:

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان:

یافته‌های تحقیق نشان داد که ۴۴ درصد پاسخگویان زن و ۵۶ درصد نیز مرد بوده اند. ۳۳/۶ درصد نمونه‌های آماری تحقیق بین ۲۶-۳۵ سال سن داشته‌اند و ۶/۴ درصد آنان بیشتر از ۵۵ سال سن داشته‌اند. ۶۱/۶ درصد پاسخگویان متأهل و بقیه مجرد بوده‌اند. ۴۲/۸ درصد آنان در شهر زندگی می‌کرده‌اند و ۵۷/۲ درصد بقیه نیز در روستاها اقامت داشته‌اند. ۶/۸ درصد گردشگران بیسواد و ۲۴/۸ درصد از آنان نیز تحصیلاتی در سطح کارشناسی داشته‌اند. ۳۵/۲ درصد نمونه‌های آماری تحقیق دارای شغل دولتی بوده‌اند و ۶۴/۸ درصد از آنان نیز دارای شغل آزاد بوده‌اند. محل تولد ۳۰ درصد پاسخگویان شهر بوده و ۷۰ درصد نیز در روستا به دنیا آمده بودند (جدول ۲).

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب ویژگی‌های فردی (n=۲۵۰)

متغیر	سطوح تغییرات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۱۴۰	۴۴	-----
	زن	۱۱۰	۵۶	-----
سن	۱۵-۲۵ سال	۵۷	۲۲/۸	۲۲/۸
	۲۶-۳۵ سال	۸۴	۳۳/۶	۵۶/۴
	۳۶-۴۵ سال	۶۳	۲۵/۲	۸۱/۶
	۴۶-۵۵ سال	۳۰	۱۲	۹۳/۶
	بالتر از ۵۵ سال	۱۶	۶/۴	۱۰۰
وضعیت تأهل	متاهل	۱۵۴	۶۱/۶	-----
	مجرد	۹۶	۳۸/۴	-----
محل سکونت	شهر	۱۰۷	۴۲/۸	-----
	روستا	۱۴۳	۵۷/۲	-----
میزان تحصیلات	بیسواد	۱۷	۶/۸	-----
	خواندن و نوشتن	۲۲	۸/۸	-----
	راهنمایی	۲۶	۱۰/۴	-----
	دیپلم	۵۸	۲۳/۲	-----
	کاردانی	۴۱	۱۶/۴	-----
	کارشناسی	۶۲	۲۴/۸	-----
	بالتر از کارشناسی	۲۴	۹/۶	-----
نوع شغل	دولتی	۸۸	۳۵/۲	-----
	آزاد	۱۶۲	۶۴/۸	-----
محل تولد	شهر	۷۵	۳۰	-----
	روستا	۱۷۵	۷۰	-----

مأخذ: یافته‌های تحقیق

آمار تحلیلی

تحلیل عاملی توسعه گردشگری روستایی در بعد فرهنگی

در بخش یافته‌های تحلیلی برای شناسایی مؤلفه‌های توسعه گردشگری روستایی از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی به کمک نرم افزار آماری SPSS نسخه ۱۹ استفاده شده است. در این تحقیق هدف از کاربرد تحلیل عاملی مشخص کردن مؤلفه‌های توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه پاسخگویان و تعیین مقدار واریانس

تبیین شده توسط هر کدام از متغیرها در قالب عامل‌های دسته‌بندی شده می‌باشد در این تحقیق به طور کلی مراحل زیر طی گردید.

تعیین و تشخیص مناسب بودن داده‌ها: در این تحقیق با توجه به مقدار KMO به دست آمده در سطح مناسب، می‌توان گفت که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب بوده‌اند. (جدول ۳)

جدول ۳. مقدار KMO و بارتلت برای داده‌های گردآوری شده

KMO	آزمون بارتلت	سطح معنی‌داری
.۸۰۴	۱۶۸/۴	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تعیین تعداد عوامل: عامل‌های استخراج شده همراه با مقدار ویژه و درصد واریانس تجمعی آنها در جدول (۴) ذکر شده است.

جدول ۴. عامل‌های استخراج شده همراه با مقدار ویژه و درصد واریانس تجمعی

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی واریانس
۱	۹/۶۴۸	۲۱/۹۲۸	۲۱/۹۲۸
۲	۲/۳۸۵	۵/۴۲۰	۲۷/۳۴۸
۳	۲/۱۴۳	۴/۸۶۸	۳۲/۲۱۷
۴	۱/۹۵۱	۴/۴۳۴	۳۶/۶۵۱
۵	۱/۷۷۰	۴/۰۲۴	۴۰/۶۷۵

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس یافته‌های حاصل از جدول (۴)، عامل اول با مقدار ویژه ۹/۶۴۸، به تنهایی تبیین کننده ۲۱/۹۲۸ درصد واریانس کل است و به طور کلی این ۵ عامل در مجموع توانسته‌اند ۴۰/۶۷۵ درصد کل واریانس عوامل توریسم فرهنگی را تبیین نمایند.

چرخش عاملی و نام‌گذاری متغیرها: پس از چرخش عاملی به شیوه وریماکس، متغیرهای تحقیق در ۴ دسته قرار گرفته و نام‌گذاری شدند (جدول ۵).

جدول ۵- چرخش عاملی و نام‌گذاری متغیرها

نام عامل	گویه‌ها	بارعاملی
سازوکارهای تبلیغاتی	برگزاری مسابقات آشپزی و پخت غذاهای محلی در روستا	.۳۶۹
	برگزاری کنسرت‌ها جهت معرفی آوازهای محلی به گردشگران	.۴۴۶
	برگزاری جشنواره صنایع دستی حیدرآباد	.۴۵۹
	برگزاری همایش‌ها و سمینارها جهت معرفی پتانسیل‌های منطقه	.۵۲۳
	برگزاری جشنواره‌ها و مراسم‌هایی جهت معرفی گویش، آداب و رسوم محلی	.۳۰۶
	داشتن برنامه‌های تبلیغاتی و معرفی جاذبه‌های توریستی روستا در سایر نقاط استان	.۳۹۲
	معرفی مکان‌ها و مناطق دیدنی روستا در اماکن عمومی	.۴۱۳
سازوکارهای اطلاعاتی	معرفی آوازخوانان محلی از طریق رسانه‌ها و مراسمات محلی	.۵۱۵
	تهیه نقشه‌ها و بروشورهایی برای گردشگران که را در مورد تسهیلات گردشگری فراهم می‌کنند	.۴۲۶
	تهیه بروشورهای مخصوص درباره فعالیت‌ها و کسب و کارهای محلی	.۵۴۵
	نصب تابلوهای راهنما و دادن اطلاعاتی درباره روستا در مرکز شهرستان	.۴۲۳
	ایجاد آگاهی در بین روستائیان نسبت به اهمیت نقش آنها در توسعه گردشگری	.۴۶۱
سازوکارهای مشارکتی	افزایش و ارتقاء سطح آگاهی و شناخت افراد جامعه از مشارکت‌های موثر و عمده گردشگری	.۴۰۱
	مشارکت مردم در تدوین و اجرای سیاست‌های مرتبط با گردشگری روستایی	.۵۲۸
	زمینه سازی جهت جذب سرمایه‌گذاری برای تأسیسات گردشگری در روستا	.۴۲۳
	تسهیل مشارکت روستائیان در مدیریت امور اجتماعی و گردشگری روستا	.۶۶۱
	ایجاد انگیزه کافی در روستائیان از طریق حمایت‌های مالی و فنی برای شرکت آنان در پروژه‌های گردشگری	.۳۹۳
سازوکارهای انگیزشی	برنامه ریزی برای مشارکت سرمایه‌گذاری در گردشگری روستا	.۳۹۳
	ایجاد بازارهای روزانه و هفتگی صنایع دستی و سایر تولیدات روستایی	.۶۳۴
	تأسیس مکان‌های نمایش برای صنایع فرهنگی و آثار تاریخی روستا	.۴۸۹
	توسعه زیرساخت‌ها و پاداش‌های انگیزشی در بین مردم بومی جهت جلوگیری از مهاجرت به شهر	.۴۴۹
	بسته بندی غذاها و شیرینی‌های محلی در شکل‌های متنوع و جذاب برای گردشگران	.۳۶۳
	دادن لباس‌ها و وسایل با یک فرم محلی به عنوان پادگاری به گردشگران	.۳۳۸
	تأسیس صندوق‌های تعاونی در روستاها در جهت رشد و توسعه منطقه	.۵۳۷
	داشتن برنامه‌هایی جهت معرفی صنعتگران نمونه در سطح روستا	.۴۴۴
	داشتن برنامه ساماندهی و تجهیز بازارهای صنایع دستی در روستا	.۶۶۰
	داشتن برنامه‌هایی جهت آموزش چگونگی پخت غذاهای محلی	.۶۸۷
سازمان دهی اردوهای تفریحی برای دانشجویان و دانش آموزان در روستا	.۵۸۱	

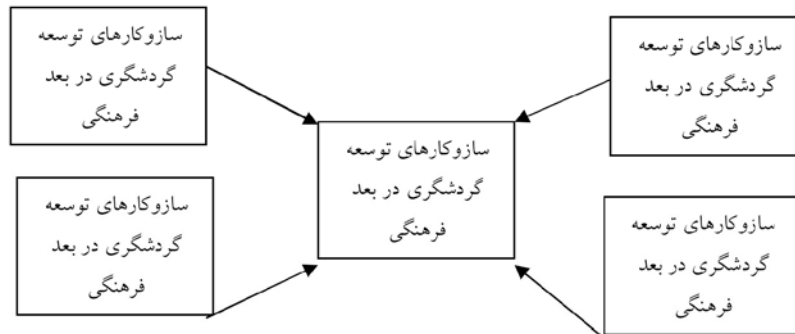

توسعه خدمات بهداشتی - درمانی مورد نیاز در سطح روستا	۰/۵۷۵
توسعه خدمات فرهنگی - آموزشی در مراکز دهستان‌ها و گسترش نسبی آنها در سطح روستا	۰/۶۳۹
هماهنگی و همکاری سایر ادارات مرتبط با امر گردشگری در جهت ارائه خدمات مطلوب به گردشگران	۰/۶۴۰
استفاده از تجربیات کشورهای خارجی و دیگر استان‌های ایران که در زمینه توریسم موفق بوده‌اند	۰/۵۳۴
تعامل بیشتر مسئولان گردشگری و محیط زیست در روستا	۰/۴۸۲
ارتقاء جایگاه بخش غیردولتی و افزایش رقابت پذیری در صنعت گردشگری	۰/۵۴۱
توسعه مطالعات فرهنگی و دانشگاهی همسو با اهداف توسعه پایدار و گردشگری روستایی	۰/۵۰۲
حفظ و احیاء سنن و آداب در حال انقراض روستا از طریق گردشگری روستایی	۰/۵۶۲
حفظ و اشاعه آداب و رسوم مناطق و حفاظت از ساخت معماری سنتی و محلی	۰/۳۹۳
همکاری شورا و دهیاری در فعالیت‌های گردشگری	۰/۶۵۸
ایجاد تعادل بین نیازهای جهانگردان، ساکنین محلی و مکان گردشگری	۰/۵۳۲
توسعه و راه اندازی دفاتر خدمات مسافرتی توسط بخش خصوصی	۰/۶۲۷
تأکید بر نقش برنامه ریزی و کنترل اجتماعی و استفاده اصولی از ظرفیت‌های محلی	۰/۵۱۷
محدود کردن آن دسته از فعالیت‌هایی که موجب ضربه زدن به منابع و موجودیت آینده آنان می‌شود	۰/۴۶۲
استفاده از اینترنت برای معرفی جاذبه‌های توریستی در سطح ملی و بین‌المللی	۰/۵۴۷

سازو کارهای
فرهنگی - شبکه ای

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در جدول (۵) نتایج تحلیل عاملی توریسم روستایی در بعد فرهنگی نشان داده است که عامل اول یعنی سازوکارهای تبلیغاتی ۲۱/۹۲۸ درصد واریانس را به خود اختصاص داده است و با مقدار ویژه ۹/۶۴۸ عامل اول در تحلیل عاملی توریسم فرهنگی بوده است. بر این اساس می‌توان گفت که داشتن برنامه‌های تبلیغاتی و برگزاری مسابقات مختلف جهت جذب گردشگران، می‌تواند نسبت به بقیه عوامل تأثیر بیشتری در جذب گردشگر در منطقه مورد مطالعه داشته باشد.

نگاره ۳. تحلیل عاملی توسعه گردشگری روستایی در بعد فرهنگی

منبع: یافته‌های تحقیق

بحث و نتیجه‌گیری:

تحقیق حاضر با هدف شناسایی زیربخش‌های توسعه گردشگری روستایی با رویکردی به توریسم فرهنگی در روستای هدف گردشگری استان ایلام یعنی روستای حیدرآباد انجام گردید. برای پی بردن به مؤلفه‌های مذکور سه جامعه آماری گردشگران، ساکنین منطقه هدف و مسئولان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی در قالب یک تحقیق پیمایشی مورد مطالعه قرار گرفتند. برای حصول به نتیجه و استخراج عوامل مذکور از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی کمک گرفته شد. سؤال اصلی این تحقیق آن بود که مهم‌ترین عوامل (سازوکارهای) توسعه گردشگری روستایی در بعد فرهنگی کدامند؟

نتایج تحلیل عاملی توریسم روستایی در بعد فرهنگی نشان داد که عامل اول یعنی سازو کارهای تبلیغاتی ۲۱/۹۲۸ درصد واریانس را به خود اختصاص داده است و با مقدار ویژه ۹/۶۴۸ عامل اول در تحلیل عاملی توریسم فرهنگی بوده است. بر این اساس می‌توان گفت که داشتن برنامه‌های تبلیغاتی و برگزاری مسابقات مختلف جهت جذب گردشگران، می‌تواند نسبت به بقیه عوامل تأثیر بیشتری در جذب گردشگر در منطقه مورد مطالعه داشته باشد. نتایج به دست آمده برای این سؤال با نتایج تحقیقات میرکتولی و مصدق (۱۳۸۹) و بهرامی (۱۳۸۹) همخوان بوده است. میرکتولی و همکاران (۱۳۸۹) در اثر خویش به این نتیجه رسیده‌اند که برنامه‌ریزی خوب و مناسب ضرورتی است که اگر گردشگر روستایی از آن بهره‌مند شود، می‌تواند سودرسانی خوبی برای جوامع روستایی داشته باشد. اما رسیدن به این فرایند و تبدیل شدن این گونه گردشگری به فرهنگ، در جوامع مختلف با مشکلات عدیده مواجه است. بهرامی (۱۳۸۹) نیز بیان می‌دارد که صنعت توریسم به عنوان یک صنعت فرابخشی، فعالیت‌های مختلفی را در بر گرفته و با کلیه بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به طور مستقیم و غیر مستقیم تعامل دارد.

پیشنهادها:

- در حوزه‌ی توریسم فرهنگی، گردشگران بیشتر به برگزاری مسابقات آشپزی و پخت غذاهای محلی در روستا، تسهیل مشارکت روستائیان در مدیریت امور اجتماعی و گردشگری روستا و داشتن برنامه ساماندهی و تجهیز بازارهای صنایع دستی در روستا توجه داشته‌اند. لذا مشارکت روستائیان در امور اجتماعی و داشتن برنامه‌های انگیزشی در سطح روستا ضروری به نظر می‌رسد. از طریق آموزش دادن به مردم محلی و گردشگران در ارتباط با بهره برداری صحیح و محافظت از جاذبه‌ها بسیار مهم و اساسی می‌باشد. بنابراین، توجه به اصل آموزش در میان روستائیان و جامعه گردشگر از جمله ضرورت‌هایی است که می‌بایست در سطوح مختلف شامل خانواده، نهادهای آموزشی، مطبوعات و ... تجلی یابد.

- بر اساس نتایج تحلیل عاملی، عامل اول یعنی سازوکارهای زیرساختی - فرهنگی، بیشترین بارعاملی را نسبت به سایر عامل‌های حوزه فرهنگی توریسم روستایی به خود اختصاص داده است. از این رو لازم است که سیاست‌هایی تدارک دیده شود که باعث ایجاد و گسترش گردشگری روستایی در این منطقه و به تبع آن توسعه و پیشرفت روستاها گردد.

منابع و مأخذ:

- ۱- اسماعیل زاده، ح. (۱۳۹۳). انتخاب استراتژی بهینه توسعه گردشگری با استفاده از مدل راهبردی SWOT. فصلنامه علمی - پژوهشی آمایش محیط، شماره ۲۸، صفحات ۱۷۲-۱۴۹.
- ۲- افتخاری، ر.، مهدوی، د. (۱۳۸۵). راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT. فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، شماره ۲، صفحات ۱-۳۰.
- ۳- افتخاری، ر.، قادری، ا. (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی. فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ششم، شماره ۲، صص ۹-۱۲.
- ۴- ادیب، س. (۱۳۸۸). رویکردی دوباره به توریسم روستایی در توسعه پایدار روستایی. همایش ملی انسان، محیط زیست و توسعه پایدار، ۱۹ و ۲۰ اسفندماه، صفحات ۸-۱۰.
- ۵- ابوالحسنی نژاد، ب. (۱۳۸۲). قابلیت و محدودیت‌های اقلیمی صنعت گردشگری در شهر رامسر و تنکابن. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، ۱۳۵ صفحه.
- ۶- آبیاری، م. (۱۳۸۶). معرفی جاذبه‌های گردشگری و تاثیر آن بر مشاغل صنایع دستی اصفهان. مقاله برگرفته از وب سایت <http://www.isfahancht.ir/MainFa.aspx?p=1>
- ۷- بدری، ع؛ مطیعی لنگرودی، ح؛ سلمانی، م؛ علیقلی زاده، م. (۱۳۸۸). اثرات اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی. فصلنامه جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره دوازدهم، بهار و تابستان: تهران، ۳۵-۱۳.
- ۸- بهرامی، ر. (۱۳۸۹). بررسی قابلیت‌ها و تنگناهای توسعه گردشگری روستایی در استان کردستان. چهارمین کنگره بین المللی جغرافی دانان جهان اسلام، زاهدان، ۲۷-۲۵ فروردین، صفحات ۱۲-۲۳.
- ۹- پورجعفر، م؛ محمودی نژاد، ه؛ ایلکا، ش؛ عاقبت بخیر، ح. (۱۳۹۱). فراتحلیلی از ارزیابی رویکردهای توسعه گردشگری روستایی با تأکید بر تحلیل عوامل راهبردی. فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره چهاردهم، شماره ۲، تابستان، صفحات ۷۹-۶۱.
- ۱۰- حسینی، س؛ احمدی، پ؛ خداداد حسینی، س. (۱۳۸۹). بررسی تأثیرگذاری توسعه گردشگری قومی بر موضوعات اجتماعی - فرهنگی جامعه. دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۶، صفحات ۱۸۰-۱۶۳.
- ۱۱- رضایی، ر؛ شریف زاده، ا؛ اسدپاسکی، ا. (۱۳۹۰). واکاوی پیامدهای منفی توسعه گردشگری در مناطق روستایی استان قزوین: مطالعه موردی: روستای گازرخان. فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۷، صفحات ۸۳-۹۶.
- ۱۲- رضایی، ر؛ حسینی، س؛ رنجبران، پورصفا، ل. (۱۳۹۱). ارزیابی اثرات منفی توسعه گردشگری در روستای ایبانه استان اصفهان با استفاده از مدل تحلیل عاملی. فصلنامه فضای گردشگری، شماره ۱، صفحات ۲۸-۳۸.
- ۱۳- رضوانی، م. (۱۳۸۴). توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار. انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، صفحات ۵۵-۵۵.

- ۱۴- شریف زاده، ا؛ مرادنژادی، ه. (۱۳۸۷). توسعه پایدار و گردشگری روستایی. ماهنامه اقتصادی جهاد، خرداد و تیرماه، شماره ۲۵۰ و ۲۵۱، ص ۴۱-۶۱.
- ۱۵- شهیدی، م. اردستانی، ز.، گودرزی، س. (۱۳۸۸). بررسی تأثیرات توریسم در برنامه‌ریزی نواحی روستایی. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۷، صفحات ۹۹-۱۱۴.
- ۱۶- شمس الدینی، ع. (۱۳۸۹). گردشگری روستایی راهکاری سازنده برای توسعه روستایی. فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۹۴، صفحات ۱۷-۲۳.
- ۱۷- تولایی، س؛ شاهدی، ن. (۱۳۸۷). ارزیابی آثار دموگرافیک و فرهنگی گردشگری در سرعین اردبیل، فصلنامه علوم جغرافیایی، شماره ۱۱، صفحات ۲۰۵-۱۹۱.
- ۱۸- ضرابی، ا؛ اسلامی، ص. (۱۳۸۹). سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان مشکین شهر)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، صفحات ۳۷-۵۲.
- ۱۹- مرادمرادی، ه.، شریف زاده، ق. (۱۳۸۱). توسعه پایدار و توریسم روستایی. ماهنامه جهاد، سال ۲۱، شماره ۲۵۰، صفحات ۶۳-۷۲.
- ۲۰- میرکتولی، ج.، مصدق، ر. (۱۳۸۹). بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در رونق صنایع دستی. فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال دوم شماره هفتم، صفحات ۱۵۴-۱۳۷.
- ۲۱- محمدی، س. (۱۳۸۶). گردشگری روستایی. نشریه علمی - فرهنگی شوفاژ، شماره پنجم، صفحه ۴-۱.
- ۲۲- مشیری، ر؛ مهدوی، م؛ جلالی کله سر، ز. (۱۳۹۰). ارزیابی کیفی ظرفیت‌های گردشگری در توسعه روستایی: مطالعه موردی آهار شهرستان شمیران. فصلنامه جغرافیایی سرزمین. سال هشتم، شماره ۳۲، صفحات ۱-۲۴.
- ۲۳- ملکی، م. (۱۳۸۹). اثرات گردشگری روستایی در توسعه روستایی. همایش ملی جغرافیا و برنامه ریزی شهری، ۲۴-۲۶ بهمن ماه، صفحه ۳.
24. Ahammed, S. Saleh. (2010). Impact of Tourism in Cox's Bazar, Bangladesh. MSc Thesis, North.South University, Bangladesh.
25. Allen, L., & Richard, L. (1993). Rural Residents Attitude toward recreation and tourism development. Journal of Travel Research, 31(4), 27-33.
26. Baiwa, J. M. (2002). The socio-economic and environmental impacts of tourism development on the Okavango Delta, north-western Botswana, Journal of Arid Environments, 54, 447-467.
27. Bridenhann, J., & Wickens, E. (2004). Tourism routes as a tool for the economic development of rural area nibrant hope or impossible dream? Tourism management: [http:// elsevier.com/locat/ tourman](http://elsevier.com/locat/tourman).
28. Burby, R. J. (2003). Making plans that matter: Citizen Involvement and government action. Journal of the American Planning Association, 69(1), 33-49.

29. Dyer, p., Gursoy, D .,& Bishnu, S. (2007). Strucyural modeling of resident perception of tourism and associated development on the sunshine Coast. *Journal of Tourism Management*, 28(2), 409-422.
30. Eghbali, N., Bakhshandeh, N., & Alipour, K. (2011). Effect of positive and negative rural tourism (case study: rural Semnan province). *Journal of Geography and Regional planning*, 2, 63-76.
31. Halder, P. (2007). Rural Tourism Challenge and Opportunities. *International Marketing Conference on Marketing and Society*, June 21, pp: 7-12.
32. Hall, D. (2005). *Rural Tourism and Sustainable Business*. Printed and bound in Great Britain by the Cromwell press, UK.
33. Hernandez, S. (1996). Resident Attitute toward :An instant Resort Enclave. *Annals of Tourism Research*, 23(40), 759-760.
34. Holland, J., Burian, M .,& Dixey, L. (2003). Tourism in poor rural areas: Diversifying the product and Expanding the benefits in rural. PPT Working Paper No. 12.
35. Gregory, J .,& Wiechmann, M. (1992). *Leveranging the Corporate Brand: NTC Business Books*.
36. Lane, B. (1994). What is Rural Tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 2(1 & 2). 7-21.
37. Milman, A & Pizman, A. (1998). Social impact of tourism on central florida. *Annals of Tourism Research*, 22(2), 192-198.
38. Pina, A & Maria, T. (2004). Rural Tourism demand by type od Accommodation. *Journal of Management Tourism*, 26(6), PP: 951-959.
39. Lankford, S. V& Harward, D. R. (1994). Developing a Tourism impact attitute Scale. *Annals of Tourism Research*, 21(1), 121-139.
40. Singla, M. (2014). A case study on socio-cultural impacts of tourism in the city of Jaipur, Rajasthan: India. *Journal of Business Management & Social Sciences Research* 3 (2), 28-45.
41. Sharppley, R., & Sharpley, J. (1997). *Rural Tourism: An Introduction*. London international Thomson Business Press.
42. Tosun, C. (2002). Host perception of impacts: A Comparative tourism study. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 24-37.
43. Volunteer, F.,& Gaul, D. (2003). Availability of Rural Tourism for Galipoli Village: the Potential and Attitutes. *International Tourism Biennial*, 12(3), 157-169.
44. Walford, N. (2001). Pattern of Development in Tourist Accommodation Enterprise of Farms in England and Wales, *Applied Geography*, 21, 28-38.
45. Weaver, D., & lawton, L. (2001). Resident perceptions in the urban – rural frings. *Annals of Tourism Research*, 28, 78-92.
46. Wing, G., & Wong, P. (2006). Residents Perception of Tourism impacts: A Case Study of homestay operator in dachangshan Dao, North- East China, 8(3), PP: 253-273.